

SENATORI BUCOVINENI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE. GEORGE GRIGOROVICI (LEGISLATURA 1920–1922) (I)

RODICA IAȚENCU

Bukowiner Senatoren im Parlament Grossrumäniens. George Grigorovici (Legislatur 1920–1922) (I)

*(Zusammenfassung)**

Nach den Wahlen im Mai 1920 wurde die Bevölkerung der Bukowina von 16 Abgeordneten und 10 Senatoren vertreten. Diese nahmen an Debatten von Gesetzentwürfen teil, leiteten neue Gesetzentwürfe ein, erörterten sich über die Vereinigung und Verwaltung der Bukowina und präsentierten politische Erklärungen und Mitteilungen über die Tätigkeit der Regierung. George Grigorovici kandidierte auf den Listen des Wahlbezirks Czernowitz-Stadt für die beiden Häuser, vereinigte auf sich die Mehrheit der Stimmen und entschied sich für den Senatorenmandat. In der Legislatur 1920–1922 hatte George Grigorovici folgende Beiträge: Antwort auf die Interpellation A. C. Cuzas über die sozialistische Doktrin, Betrachtungen zum Antwortentwurf des Senats auf die Botschaft des Throns (Senatssitzung vom 2. Juli 1920); Mitteilung über die Rede des Justizministers Matei Cantacuzino über die Sozialistische Partei (Senatssitzung vom 8. Juli 1920); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Einrichtung der Gemeinschaftsweiden (Senatssitzung vom 17. Juli 1920); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Genehmigung des am 10. September 1919 mit Österreich abgeschlossenen Friedensvertrags und des Minderheitenvertrags vom 9. Dezember 1919 (Senatssitzung vom 29. Juli 1920); Mitteilung über die Durchführung der Agrarreform (Senatssitzung vom 25. März 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Gründung der Vermietstellen (Senatssitzung vom 6. April 1921); Mitteilung über den Gesetz für die Einschränkung der Landstreicherei und Betelei und für den Kinderschutz (Senatssitzung vom 13. April 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf für die Gewerkschaften (Senatssitzung vom 18. April 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf für den progressiven Steuerrecht und das Gesetz für die Durchsetzung einer Gebühr für die Einfuhr deutscher Waren (Senatssitzung

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

vom 22. April 1921). Als Vertreter der Sozial-Demokratischen Partei in der Bukowina hat George Grigorovici die Politik der Regierung nicht nur kritisiert, sondern auch Lösungen für die Probleme vorgeschlagen, die in der neuen Etappe der Bildung des neuen vereinigten rumänischen Staates erschienen. Seine parlamentarische Reden hatten als Gewichtungspunkt die Durchführung tiefergreifender demokratischen und sozial-ökonomischen Umwälzungen.

Im zweiten Teil dieser dokumentarischen Studie werden wir die Rede über die Tätigkeit der Regierung präsentieren, die George Grigorovici im Namen der Sozial-Demokratischen Partei in der Senatsitzung vom 8. Dezember 1921 hielt.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, parlamentarische Wahlen, George Grigorovici, parlamentarische Tätigkeit.

Personalitate marcantă a mișcării social-democrate din România, a cărei activitate s-a desfășurat de la începutul veacului al XX-lea și până la stingerea din viață, în închisoarea Văcărești, în 18 iulie 1950, Gheorghe Grigorovici (cunoscut sub numele de George Grigorovici) a fost, cum mărturisea fiul acestuia, acad. Radu Grigorovici, „o figură politică frapantă”, care „vedea drept ținte tactice ale mișcărilor politice muncitorești din acea epocă: realizarea evoluționară a democrației și prosperității, precum și formarea de state naționale suverane, după care să se purceadă abia spre țintele strategice ale societății socialiste și cooperării pașnice internaționale”¹. Activitatea în cadrul Partidului Social-Democrat din Bucovina și apoi în rândurile Partidului Social-Democrat din România Întregită demonstrează faptul că George Grigorovici a avut un rol important în afirmarea și consolidarea social-democrației și orientarea acestei mișcări spre problemele fundamentale ale societății românești. Astfel, reforme precum desființarea privilegiilor, reforma agrară, dreptul de organizare a sindicatelor, protecția minorilor și a femeilor, învățământ gratuit, pensii de bătrânețe, ajutorul de boală, impozitul progresiv pe venit, votul universal, asigurările sociale, ziua de lucru cu program de opt ore au fost inițiate sau promovate de către George Grigorovici.

Născut în anul 1871, în familia învățătorului Vasile Grigorovici și a Alexandrei, George Grigorovici a urmat Gimnaziul Superior de Stat din Rădăuți (1885–1892), apoi, la Universitatea din Viena, Facultatea de Medicină (1892–1901). A fost deputat social-democrat al corpului al doilea al districtului electoral urban Cernăuți, în Camera Deputaților a Consiliului Imperial din Viena (1907–1918). Din anul 1896, a intrat în rândul mișcării social-democrate din Austro-Ungaria, care era, în acea vreme, în plină afirmare în țările Europei Apusene și nu numai, ajungând liderul social-democraților bucovineni. A fost președintele Asociației politice „Vorwärts” (Cernăuți), secretar al Partidului Social-Democrat din Bucovina (1905), redactor al gazetei socialiste „Volkspresse” (Cernăuți, 1897–1913), a făcut parte din conducerea revistelor „Viitorul social” (București) și „Vremea nouă” (Iași), a editat,

¹ Acad. Radu Grigorovici, Alexandrina Cernov, *Dialoguri cu bucovinenii*, în „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți – București, anul III, nr. 2 (10), [aprilie-iunie] 1996, p. 4.

la Cernăuți, ziarul „Lupta” (1906–1911), organ al Partidului Social-Democrat, primul periodic socialist bucovinean redactat în limba română. A publicat în presa socialistă numeroase articole cu conținut politic, precum și lucrările *Socialismul în Senat* (Cernăuți, 1920) și *Constituția sovietică și Constituția democratică* (1922). Din anul 1921, a fost președintele Comitetului executiv al Federației Partidelor Socialiste din România, iar în perioada 1936–1938 a fost președintele Partidului Social-Democrat din România. Regele Carol al II-lea l-a numit, în anul 1939, subsecretar de stat la Ministerul Muncii. A fost arestat în anul 1949, împreună cu alți lideri socialiști și a decedat, în anul 1950, în închisoarea de la Văcărești².

Implicat în mișcarea social-democrată, care a apărut în Bucovina în contextul evoluțiilor politice și social-economice de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, precum și sub influența ideilor din Germania și Austro-Ungaria, concretizate prin fondarea, în august 1896, a Partidului Social-Democrat (adoptând principiul organizării pe naționalități, în anul 1905 s-a constituit, la Cernăuți, un for central de conducere a mișcării social-democrate, iar în iulie 1906 s-au pus bazele Partidului Social-Democrat Român), George Grigorovici devine „conducătorul recunoscut și stimat” al social-democraților din provincie³. Obținerea de drepturi și libertăți democratice, precum și lupta pentru revenirea Bucovinei la Regatul României, în baza drepturilor istorice ale țării și în conformitate cu voința națiunii române de a trăi într-un stat unitar, liber și independent au fost ideile pentru care au militat organizațiile social-democrate din provincie până în anul 1918.

Ca deputat social-democrat al corpului al doilea al districtului electoral urban Cernăuți în Camera Deputaților a Consiliului Imperial din Viena (1907–1918), George Grigorovici a adus în dezbatere diferite probleme sociale și politice cu care se confrunta societatea bucovineană și a sprijinit revendicările muncitorilor și țăranilor. De asemenea, trebuie amintit și rolul lui George Grigorovici în întărirea colaborării între mișcarea social-democrată din Bucovina și cea din România și Transilvania. În privința unității naționale a românilor, mișcarea social-democrată din Bucovina, spre deosebire de alte partide social-democrate din cadrul Monarhiei Austro-Ungare, a militat pentru desăvârșirea acesteia. „Noi, românii din Bucovina, social-democrați cum ne numim, declara George Grigorovici, avem doctrină națională, nu una naționalistă; doctrina naționalistă este doctrina șoviniștilor, pe când doctrina națională reprezintă interesele păturilor largi ale poporului, ale maselor, ale

² Minerva. *Enciclopedie română cu peste 1 000 clișee în text, 100 hărți simple, 10 hărți în color și 50 planșe artistice*, Cluj, Editura Comitetului de Redacție al Enciclopediei Române „Minerva”, 1929, p. 505; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași – Suceava, Princeps Edit – Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 456; Mihai-Ștefan Ceașu, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina Habsburgică (1848–1918)*, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 425; „Monitorul oficial”, nr. 73, 18 mai 1921, p. 1558–1559. Pentru detalii privind istoria social-democrației, vezi Petru Rușșindilar, *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, București, Editura Fundației „Constantin-Titel Petrescu”, 1998; Nicolae Jurca, *Istoria social-democrației din România*, București, Editura Științifică, 1994.

³ Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 33; Nicolae Jurca, *op. cit.*, p. 59.

muncitorilor, ale funcționarilor, ale tuturor celor care trăiesc din muncă și nu din exploatarea altora”⁴.

Odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, Partidul Social-Democrat din Bucovina a avut ca principală preocupare propaganda împotriva războiului și păstrarea neutralității. Încă din anul 1913, George Grigorovici aprecia că „cea mai justă poziție pentru România” este neutralitatea: „Suntem megieși cu două state rapace: Rusia și Austro-Ungaria; amândouă ne-au prădat, unul ne-a luat Bucovina, celălalt Basarabia, astfel că nu avem niciun interes să sprijinim nici pe unul, nici pe celălalt; prin urmare, bine este să rămânem neutri, căci așa vom putea adăuga teritorii și de la unul și de la altul”⁵. Încă de la începutul războiului, social-democratul bucovinean s-a îngrijit de răniții din spitalele din Moravia, iar în perioada 1916–1918, împreună cu Iacob Pistiner, a activat în cadrul Comitetului de ajutorare a refugiaților din Bucovina, acordând o atenție deosebită „muncitorilor și studenților români care, odată cu intrarea României în război, nu erau bine văzuți de guvernul austriac”⁶. De asemenea, în Parlamentul austriac, a propus reglementarea legală a ajutorului acordat de către stat pentru refugiați. George Grigorovici a luat atitudine și față de semnarea Tratatului de Pace la București (24 aprilie/7 mai 1918)⁷, dintre România, pe de o parte, și Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia), pe de altă parte, declarându-se „contra oricăror anexări de teritorii românești, pentru că prin aceasta s-ar semăna numai ură între popoare și s-ar primejdui buna înțelegere și prietenie în viitor”⁸. De asemenea, în Parlamentul din Viena, George Grigorovici, alături de alți deputați români (Constantin Isopescu-Grecul, Alexandru Hurmuzachi, Teofil Simionovici, Gheorghe Sârbu, Aurel Onciul), a luat atitudine față de planurile secrete de împărțire a Bucovinei și a solicitat rezolvarea problemelor naționalităților din Austro-Ungaria, accentuând asupra faptului că „problema românească din Austro-Ungaria are durerea ei proprie”, care trebuie soluționată cât mai repede, deoarece „nu se poate ca peste 300 000 de români

⁴ „Vremea nouă”, nr. 59, 18 iulie 1920. Apud Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 73.

⁵ Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 80.

⁶ *Ibidem*, p. 81.

⁷ Tratatul (Pacea) de la București, încheiat la 24 aprilie/7 mai 1918, între România și Puterile Centrale, vine ca un acord final al armistițiului de la Focșani (26 noiembrie/9 decembrie 1917) și al Păcii preliminare de la Bufta (20 februarie/5 martie 1918), semnate ca urmare a situației create de Revoluția rusă. România trebuia să retrocedeze Bulgariei sudul Dobrogei (Cadrilaterul) și o parte a nordului Dobrogei. Restul teritoriului dobrogean, deși rămânea în proprietatea statului român, urma să fie controlat de către Germania și Bulgaria. Controlul asupra trecătorilor din Munții Carpați urma să fie cedat Austro-Ungariei. S-au impus demobilizarea armatei române, monopolul german asupra comerțului cu cereale românești, asupra exploatării și prelucrării lemnului și a exploatării petrolului pe o perioadă de 90 de ani, controlul german asupra navigației pe Dunăre, trecerea șantierelor navale românești în proprietatea statului german etc. Tratatul nu a fost ratificat de Parlamentul român sau promulgat de regele Ferdinand. Acesta a fost în vigoare timp de șase luni, iar din octombrie 1918, odată cu prăbușirea Puterilor Centrale, dispozițiile acestui tratat au fost anulate de către guvernul Marghiloman. Cf. Georgeta Smeu, *Dicționar de istoria românilor*, București, Editura Trei, p. 262.

⁸ Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 84.

din Bucovina și patru milioane de români din Transilvania să trăiască despărțiți, deși geografic formează un corp comun”⁹.

Trebuie menționată, în acest context, și contribuția social-democraților bucovineni la făurirea României Întregite. Spre sfârșitul anului 1918, George Grigorovici vedea, „ca ținte tactice ale social-democrației, formarea de state naționale suverane, pe ruinele vechii Austro-Ungarii”¹⁰. În lupta pentru unitatea național-politică a românilor s-au succedat câteva evenimente la care a participat și George Grigorovici: constituirea Consiliului Național Român din Austria (17 octombrie 1918); consfătuirea reprezentanților din Bucovina și Transilvania, desfășurată la Viena, la 21 octombrie 1918, unde s-a luat hotărârea unirii tuturor românilor într-un stat național; discursul susținut în Parlamentul vienez, la 22 octombrie 1918, în legătură cu viitorul Bucovinei și revenirea acesteia la Regatul României, apreciat de opinia publică românească pentru „franchețe”, „fondarea pe motive istorice și economice”, accentuarea „valorilor curat omenești, conștiința de neam care tinde spre unirea etnică”¹¹; adunarea politică din 27 octombrie 1918, care s-a proclamat în Constituantă și a ales Consiliul Național Român, format din 50 de membri, din care făcea parte și George Grigorovici, membru și al Comitetului Executiv (în guvernul Bucovinei, George Grigorovici a fost propus să preia Ministerul Afacerilor Sociale și ale Alimentației Publice, al cărui titular a fost, în cele din urmă, Vasile Marcu¹²). Exprimând adevărată contribuție la hotărârea de unire a „Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent”, George Grigorovici afirmă: „Depinde de noi și nu de guvernul de la Viena care va fi viitorul națiunii române și al țării noastre. Cu cât mai curând și mai bine ne vom constitui, cu atât mai mari drepturi ne vom asigura”¹³.

Referindu-se la contribuția mișcării social-democrate la făurirea României Mari, George Grigorovici afirma, în Ședința Senatului din 22 aprilie 1921: „D-lor, nouă, social-democraților bucovineni români, și mie, în special, nu-mi poate face nimeni reproș că nu am fi avut o ținută demnă în timpul războiului națiunilor, demnă în sensul acesta, că nu ne-am pus de partea nimănui și că am stat numai de partea intereselor noastre. Discursul meu ultim din Parlamentul austriac spune tot ce ar putea să spună un român, un democrat și un reprezentant al socialismului. Noi am trebuit să privim prăbușirea vechii «pușcării a popoarelor», adică a Austriei, ca un progres mare, ca un act revoluționar, care schimbă fața Europei și care ne duce spre un viitor mai bun”¹⁴.

⁹ *Ibidem*, p. 87–88.

¹⁰ *Ibidem*, p. 85.

¹¹ „Vremea nouă”, nr. 21, 3 noiembrie 1918. Apud Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 94.

¹² Radu Economu, *Unirea Bucovinei. 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 151.

¹³ Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 102.

¹⁴ Dezbaterile Constituanței – Senatul, „Monitorul oficial” (în continuare se va cita D.S., M.O.), nr. 72, 15 mai 1921, p. 1 495–1 498.

George Grigorovici și-a continuat activitatea și după anul 1918 în cadrul mișcării social-democrate. Aceasta s-a reorganizat și a devenit, în anii 1918–1920, o importantă forță politică, deși unificarea organizațiilor social-democrate regionale (Partidul Socialist din Vechiul Regat, Partidul Social-Democrat din Transilvania și Banat și Partidul Social-Democrat din Bucovina), inițiativă asumată de Partidul Socialist imediat după unire, nu s-a realizat.

Forța politică a mișcării social-democrate și capacitatea acesteia de a pătrunde în mase au fost probate de rezultatele alegerilor parlamentare din anii 1919 și 1920. Deși socialiștii militaseră pentru organizarea de alegeri libere, pe baza sufragiului universal, Congresul extraordinar al partidelor socialiste din Vechiul Regat, Bucovina, Ardeal și Banat, întrunit în octombrie 1919 la București, a hotărât neparticiparea la alegerile de la sfârșitul anului 1919 (invocând menținerea stării de asediu, a cenzurii, prezența la conducerea țării a unui guvern de militari) și retragerea candidaturilor propuse. Conform acestor hotărâri, Partidul Social-Democrat din Bucovina a publicat un comunicat, la 31 octombrie 1919, prin care informa că își retrage toate candidaturile – era vorba despre Rudolf Gaidosch, George Grigorovici și Iacob Pistiner, candidați pentru circumscripția Cernăuți-oraș. „Nu luăm parte la alegeri pentru a putea lupta pentru alegeri bune, libere și democratice”, afirma George Grigorovici¹⁵.

Reevaluând deciziile adoptate la congresul din octombrie 1919, social-democrații au participat la următoarele alegeri parlamentare, din mai 1920, obținând, la nivelul întregii țări, 21 de mandate de deputați și trei de senatori¹⁶. Dintre aceștia, cinci (patru deputați și un senator) au fost aleși în Bucovina – George Grigorovici (care a candidat pentru ambele Camere), Iacob Pistiner, Rudolf Gaidosch, Constantin Krakalia și Ion Heșca. George Grigorovici a candidat pentru Senat în circumscripția electorală Cernăuți-oraș, alături de Mayer Ebner, Constantin Hostiuc și Friedrich Billig (în cursa electorală s-au înscris și alți candidați, care s-au retras: Benno Straucher, Alfred Kohlruss și Nathan Tropper). Biroul Electoral Central, aplicând principiul majorității absolute, l-a proclamat senator pe reprezentantul Partidului Social-Democrat, George Grigorovici (3 336 de voturi)¹⁷. Această candidatură a fost validată în Parlament, în condițiile în care s-a constatat că alegerea s-a desfășurat conform regulilor în vigoare și că la dosar nu a existat nicio contestație. George Grigorovici a candidat și pentru Adunarea Deputaților, pe listele electorale ale circumscripției Cernăuți-oraș (obținând 6 728 de voturi), însă a optat pentru mandatul de senator¹⁸.

La alegerile din mai 1920 din Bucovina, au participat, alături de Partidul Social-Democrat din Bucovina, și Partidul Democrat al Unirii, candidați ai

¹⁵ Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 121.

¹⁶ *Ibidem*, p. 127.

¹⁷ M.O., Partea neoficială, nr. 46, 1 iunie 1920, p. 1436.

¹⁸ Dezbaterile Adunării Deputaților, „Monitorul oficial” (în continuare se va cita D.A.D., M.O.), nr. 5, 27 iunie 1920, p. 47–49.

naționalităților minoritare și candidați independenți, populația provinciei fiind reprezentată de 16 deputați și 10 senatori, dintre care unul de drept (mitropolitul Bucovinei) și nouă aleși (opt prin vot universal și unul din partea Universității din Cernăuți).

În fața Parlamentului și a noului guvern Alexandru Averescu, o coaliție între Partidul Poporului și Partidul Democrat, se ridicau probleme de mare importanță. Acum au fost ratificate decretele-lege privitoare la reforma agrară (1921), tratatele de pace semnate cu Austria, Germania și Ungaria (29 iulie – 14 august 1920), au fost realizate reforma financiară și unificarea monetară, a fost votată Legea privind sindicatele profesionale. În plan extern, s-a constituit Mica Înțelegere (1920) – organizație politică defensivă (din care făceau parte Republica Cehoslovacă, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și România) și a fost semnată Convenția de alianță defensivă cu Polonia (3 martie 1921).

În legislatura 1920–1922, George Grigorovici a susținut interpelări, comunicări, declarații despre doctrina socialistă (ca răspuns la interpelarea lui A. C. Cuza) și proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Tronului (ședința Senatului din 2 iulie 1920); discursul ministrului Justiției, Matei Cantacuzino, referitor la Partidul Socialist (ședința Senatului din 8 iulie 1920); înfăptuirea reformei agrare (ședința Senatului din 8 decembrie 1921). De asemenea, George Grigorovici a susținut o declarație, în numele Partidului Social-Democrat, despre activitatea guvernului (ședința Senatului din 8 decembrie 1921) și a participat la dezbaterile unor proiecte de lege aduse în discuție în această legislatură parlamentară.

Una dintre prioritățile guvernului Alexandru Averescu a fost ratificarea tratatelor de pace încheiate cu Germania, Austria, Bulgaria și Ungaria. Astfel, în Parlamentul României au fost depuse proiectele de lege privitoare la ratificarea acestor tratate, la dezbaterile cărora au participat și senatorii bucovineni. George Grigorovici a participat, în ședința Senatului din 29 iulie 1920, la dezbaterile referitoare la Proiectul de lege privitor la aprobarea Tratatului de Pace cu Austria, încheiat la Saint Germain, la 10 septembrie 1919, și a Tratatului asupra minorităților (Paris, 9 decembrie 1919)¹⁹. Conform dispozițiilor art. 59, Austria a renunțat în favoarea României „la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de fruntariile României, astfel precum vor fi fixate ulterior de principalele Puteri Aliate și Asociate”. Referitor la România, se prevedea (art. 60) că aceasta va încheia un tratat cu principalele Puteri Aliate și Asociate care să cuprindă dispoziții necesare pentru „a ocroti” interesele locuitorilor „ce se

¹⁹ La 1 mai 1919, s-a înființat, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris Comisia statelor noi și a minorităților, care a elaborat așa-numitele tratate ale minorităților. Primul a fost semnat de Marile Puteri cu Polonia (28 iunie 1919) și va constitui model și pentru tratatele semnate ulterior (Republica Cehoslovacă, Grecia și Polonia l-au semnat la 10 septembrie 1919, odată cu Tratatul de Pace cu Austria). Cf. Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România reflectată în documente ale Societății Națiunilor (1919–1930)*; accesat online (7 martie 2017) la adresa [http://www.history-cluj.ro/Istorie/cercet/Iancu/Problema%20minoritatilor\(art\).htm](http://www.history-cluj.ro/Istorie/cercet/Iancu/Problema%20minoritatilor(art).htm).

deosebesc prin rasă, limbă sau religie de majoritatea populației”. În calitate de „succesor” al Monarhiei Austro-Ungare, România, așa cum prevedea art. 61, urma să preia sarcinile financiare ale acesteia pentru teritoriul intrat sub suveranitatea sa (500 milioane coroane aur, din care România urma să plătească 230 milioane franci drept „cotă de eliberare”). Clauzele referitoare la minoritățile naționale și cele de natură economică (dreptul marilor puteri de a „ocroti libertatea tranzitului și a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni”) încălcau independența națională și creau posibilitatea de amestec în treburile interne ale României. De aceea, delegația română, condusă de Ion I. C. Brătianu, a făcut propuneri de modificare a unor articole. Acestea nu au fost acceptate, însă s-a obținut înlăturarea *Preambulului* și a articolelor 10 și 11 din *Tratatul privind minoritățile*, după care România, în urma notei ultimative din 15 noiembrie 1919, a semnat Tratatul, la 10 decembrie 1919²⁰. Pornind de la ideea că „în Bucovina, chestiunea cetățenească este cea mai dureroasă și cea mai delicată, care de abia astăzi este rezolvată prin votarea acestui Tratat de Pace”, George Grigorovici ține să sublinieze faptul că „tratatul acesta nu ne poate fi simpatic, întrucât el este alcătuit și ne este impus de clasele stăpânitoare ale marilor state. [...] El nu este alcătuit și nu ne este impus din partea popoarelor aliate. Suntem încă departe de situația aceasta. Interesul claselor capitaliste a cerut ca să ne fie impus un astfel de tratat. De aceea noi, socialiștii, ne întrebăm: ce ar fi fost dacă tratatul de față ar fi fost făcut de reprezentanți ai popoarelor, unde diplomația secretă nu ar fi avut niciun rol? Desigur că atunci am fi avut cu totul alt tratat! Noi, însă, mergem și mai departe și ne întrebăm: războiul acesta ar fi putut fi evitat pentru noi, românii, sau nu? Bine am făcut că am intrat în acest război? [...] Dacă Austria, în mod fatal, se descompunea în urma acestui război, atunci ce interes mai aveam noi să intrăm în război, când se împlinea visul nostru desăvârșit și fără intervenția noastră armată? Rămânând în neutralitate, situația noastră astăzi ar fi fost strălucită din toate punctele de vedere. Am fi fost mai tari ca oricare alt stat, căci am fi rămas bogați și cu întreaga noastră organizație de stat neatinsă. [...] Noi credem acum că dacă nu am fi intrat în războiul acesta grozav, care ne-a costat atât de mari jertfe, tot am fi realizat unitatea tuturor românilor, dar fără incalculabile jertfe, pe care le-am făcut și fără acest Tratat de Pace”. Pe de altă parte, „nenorocitul articol 59 din acest Tratat vorbește foarte clar că hotarele Bucovinei vor fi fixate de principalele Puteri Aliate și Asociate, așa încât nu există hotare definitive ale Bucovinei și noi nu știm care parte a Bucovinei este definitiv a noastră. Zic aceasta fiindcă și d-l ministru a amintit odată ce urmează de acum înainte, să căutăm să facem ca Bucovina întregă să fie a noastră”. Cu toate acestea, senatorul își exprimă intenția de a vota ratificarea lui „pentru motivul că scurtează, în sfârșit, această situație insuportabilă în care ne aflăm, această situație care ne desparte de pacea completă”. În această comunicare, George Grigorovici aprecia și faptul că „ideea înființării Societății Națiunilor a fost

²⁰ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1818–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 23–24.

ideea cea mai sănătoasă, fiindcă discuția se va face acolo și nu într-alt loc, iar cu cât curentul va fi mai democratic, cu atât va fi mai bine pentru noi”²¹.

Pe lângă prezentarea proiectelor de legi referitoare la ratificarea tratatelor de pace, în această legislatură parlamentară au fost supuse dezbaterii și alte proiecte de legi. La discutarea unora dintre acestea a participat și George Grigorovici. Este vorba despre: Proiectul de lege pentru înființarea pășunilor comunale (ședința Senatului din 17 iulie 1920); Proiectul de lege pentru înființarea oficiilor de închiriere (ședința Senatului din 6 aprilie 1921); Legea pentru înfrânarea vagabondajului și a cerșetoriei și pentru protecția copiilor (ședința Senatului din 13 aprilie 1921); Proiectul de lege asupra sindicatelor profesionale (ședințele Senatului din 18 aprilie 1921 și 16 mai 1921); Proiectul de lege pentru reforma contribuțiilor directe și Legea pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România (ședința Senatului din 22 aprilie 1921).

Ne oprim asupra dezbaterilor pe marginea Proiectului de lege pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România²², în cadrul cărora George Grigorovici a prezentat punctul de vedere referitor la stabilirea unor raporturi comerciale cu alte state. În acest context senatorul și-a expus părerea referitoare la cei care refuzau legăturile comerciale cu Germania, generând „protestări unanime”, discursul fiind considerat „insultător pentru sentimentul nostru național”: „Noi trebuie să căutăm mărfurile acolo unde sunt mai ieftine, unde sunt convenabile, de unde ne vin mai degrabă în țară. Și trebuie să căutăm legături cu

²¹ D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920, p. 443–450.

²² Aceasta a fost reglementată prin Legea pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România, prezentată în ședința Senatului din 22 aprilie 1921. Art. 1 al acestei legi prevedea că „mărfurile de orice natură provenind din Germania vor fi supuse, la intrarea lor în România, la o preluare din valoarea lor, fără ca această preluare să poată depăși 50% din valoarea mărfurilor. Tot astfel vor fi izbite mărfurile venind din alte țări, după ce au fost produse sau manufacturate în Germania, fie pe de-a-ntregul, fie parțial, dacă partea reprezentând producția sau fabricația germană este mai mare de 75% din valoarea totală. Se pot cere certificate de origine pentru a se dovedi că mărfurile importate nu intră sub aplicarea acestui articol. Mărfurile expediate în tranzit, direct sub supravegherea vamală, cu sau fără transbordare, sunt scutite de această preluare”. În expunerea de motive, ministrul Afacerilor Străine, Take Ionescu, prezintă argumentele pentru care a fost propusă această lege: „În conferința de la Londra s-a decis, față de îndărătnicia Germaniei, să se ia de către Puterile Aliate, care au despăgubiri de reclamat, unele sancțiuni, cu rezerva de a le completa prin altele, când [acestea] nu ar fi suficiente. Între aceste sancțiuni este și aceea care a dat naștere acestui proiect de lege. S-a hotărât ca statele aliata să preia în contul despăgubirilor până la 50% din valoarea mărfurilor germane sau în cea mai mare parte germane, care s-ar importa în țările aliata. Guvernul român, întrebat de guvernele aliata, a declarat de la început adevărul și la hotărârile de la Londra. În acest scop, am alcătuit alăturatul proiect de lege, care este aproape identic cu cel votat de Parlamentul belgian în unanimitate, de Parlamentul englez și acum dinaintea Parlamentului francez. Proiectul de lege nu face altceva decât să pună în formule legale hotărârea luată în conferința de la Londra. Desigur că acest proiect de lege poate să creeze oarecare greutate comerțului nostru, dar necesitatea de a face ca despăgubirile să nu rămână literă moartă trece deasupra tuturor considerațiilor. Este de sperat ca până în ceasul din urmă, Germania va înțelege că este, mai ales, în interesul ei de a executa tratatul pe care l-a iscălit și, astfel, regimul din acest proiect de lege va fi un regim provizoriu”. Cf. D.S., M.O., nr. 72, 15 mai 1921, p. 1 492–1 494.

acele popoare care să aibă nevoie de un schimb de mărfuri cu noi. Războiul este război, dar războiul este, totdeodată, și o nebunie și după război vine și cumiștenia, rațiunea care ne dictează să ne căutăm legături economice strânse, tocmai cu țările acelea de care suntem legați prin Dunăre. Dacă avem noi obligații morale, avem o obligație: să nu ne legăm de o țară care ne-a împins la nenorociri, căci războiul acesta a fost pentru noi o nenorocire, ținta națională se putea ajunge și altfel [...]. Eu, ca democrat, respect numai masele muncitoare ale națiunii și pentru oligarhie nu mai am niciun respect. Și, dacă zic «Trăiască Franța și națiunea franceză!», înseamnă că înțeleg oricând națiunea muncitorească franceză. N-am înțeles să spun «Trăiască Germania asupra noastră!», ci «Trăiască națiunea germană revoluționară!», care a învins oligarhia germană. [...] Cred, dar, că înțelegeți cu toții că eu nu pot avea intenția ca să jignesc sentimentul nostru național [pe] care îl avem. Îmi pare foarte rău că ați înțeles rău cuvintele mele. [...] Nu trebuie să rupem brusc legăturile care ne leagă economic de țara germană. Chiar dacă noi nu am iubit-o, suntem datori interesului nostru să stăm în strânse legături economice cu poporul acesta»²³.

Comunicările senatorului George Grigorovici pe teme legate de unificarea și administrarea Bucovinei au adus în discuție problemele cu care se confrunta provincia în domeniul învățământului, în cel al căilor de comunicație (cu referiri la activitatea Direcției regionale C.F.R. Cernăuți și a Comisiei de unificare a C.F.R.), al funcționarilor publici (în legătură cu salarizarea și încadrarea acestora) și al înfăptuirii reformei agrare în Bucovina.

Ne-au reținut atenția observațiile făcute de social-democratul George Grigorovici cu privire la problemele care se ridicau în fața societății românești, cu prilejul formulării unui răspuns la interpelarea lui A. C. Cuza, în ședința Senatului din 2 iulie 1920: „Noi, românii din Bucovina, social-democrați, cum ne numim, avem doctrină națională, nu una naționalistă; doctrina naționalistă este doctrina șoviniștilor, pe când doctrina națională reprezintă interesul păturilor largi ale poporului, ale maselor, ale muncitorilor, ale funcționarilor, ale tuturor celor care trăiesc din muncă și nu din exploatarea altora. [...] Așadar, o revoluție am spune noi – lucru atât de înspăimântător – făcută de păturile acestea largi ale poporului, de majoritatea covârșitoare a unui popor, care poate să fie și foarte lentă, însă și foarte intensivă, ar face fericirea unui stat, când ar veni de la păturile acestea largi, căci ar fi națională, a nației”. Desfășurarea alegerilor în Bucovina, descentralizarea administrativă, socializarea întreprinderilor mari, schimbarea Constituției, soluționarea problemei minorităților naționale și a celei bisericesti, în spiritul toleranței, aprobarea cererii, susținută de către deputatul Constantin Krakalia, de organizare a unui plebiscit în nordul Bucovinei („formă modernă de autodeterminare”), unificarea legislației electorale, elaborarea legilor financiare („impozite moderne, adică impozite progresive pe averi și venituri”), unificarea monetară, soluționarea problemei funcționarilor publici („operă de regenerare de care

²³ *Ibidem*, p. 1 495–1 498.

avem deosebită lipsă și veți câștiga în acest fel sufletește și țările alipite mai degrabă”), „iertarea păcatelor născute din război”, prin elaborarea legii amnistiei – toate acestea sunt alte teme asupra cărora senatorul bucovinean s-a oprit. „Vă rugăm încă o dată, concluziona George Grigorovici la finalul pledoariei sale, nu uitați de amnistie, nu uitați de împăcarea cu Rusia, de demobilizare, de ridicarea stării de asediu, unificați funcționarii printr-un regulament, așa după cum l-am avut noi în Austria. Dacă nu se vor întoarce deputații majorității, alegeți în Bucovina, cu aceste puncte împlinite, între care și valuta, reforma agrară și unificarea funcționarilor, atunci să știți că pe viitor nu vă veți mai întoarce în Parlament. Cred că nu v-am dat sfaturi rele. Doresc să înaintăm. Niciun pas înapoi, ci tot înainte, altfel ne găsește democrația socială europeană, care mâine, poimâine o să învingă, ca vrăjmaș, iar nu ca prieten – lucru pe care nu-l doresc poporului român”²⁴.

Sugestive au fost luările de cuvânt ale lui George Grigorovici și în problema înfăptuirii reformei agrare, „o chestiune care [...] reprezintă interesul național al întregii societăți în care trăim”. Programul socialiștilor români prevedea ca „întregul pământ să fie dat în folosința țărănimii, iar proprietarilor mari să li se plătească o rentă pe viață, alta nimic. Eu nu sunt amic al rentei doar pentru acei boieri care ar avea altă profesiune decât cultivarea pământului. Mai potrivit ar fi dacă renta aceasta s-ar da în pământ, lăsându-li-se boierilor expropriați o moșioară, care ar putea să îndeplinească toate trebuințele lor de oameni muncitori. Căci va veni timpul când țăranul va avea aceleași trebuințe cum le are boierul și trebuie să înceteze odată mentalitatea aceea nenorocită că boierul crede că el pe veci trebuie să consume mai mult decât țăranul. Echilibrul acesta de consumație, acesta este totul, el înseamnă progresul social. [...] Nu dați boierilor mai mult decât încasați de la țărani și renunțați la nefastele idei de a încărca cu dări pe săteni și orășeni, numai pentru a îmbogăți clasa boierească. Dacă veți asculta de sfatul meu, poate că veți merge spre o Românie Mare împăcată, dacă nu, veți merge spre o nenorocire mare națională, care nicicând nu va fi iertată”²⁵.

Opiniile senatorului Grigorovici pe aceste teme legate de modalitățile de unificare și administrare a provinciei, de măsurile care au fost aplicate în Bucovina în problema funcționarilor publici, a minorităților naționale, a bisericii sau a desfășurării alegerilor au generat dispute de idei în rândul parlamentarilor bucovineni. Menționăm, în acest context, răspunsul lui Ion Nistor, care a ținut să precizeze că George Grigorovici „ar trebui să fie mai precaut în afirmațiile sale și libertățile pe care le reclamă pentru partidul d-sale să le îngăduie și pentru convingerile noastre politice”²⁶.

De asemenea, dezbaterile pe marginea formulării răspunsului Senatului la Mesajul Tronului sau cele referitoare la activitatea guvernului au fost un bun prilej

²⁴ D.S., M.O., nr. 10, 9 iulie 1920, p. 97–109.

²⁵ Idem, nr. 55, 7 aprilie 1921, p. 987–990.

²⁶ Idem, nr. 15, 17 iulie 1920, p. 207–213.

pentru parlamentarii bucovineni de a-și preciza concepțiile politice, de a aduce în discuție problemele încă nerezolvate și de a oferi soluții pentru înfăptuirea procesului de unificare. George Grigorovici amintea de „situația nenorocită” cu care se confrunta provincia: „Este o chestiune foarte importantă de a se ști cum ar trebui și cât ar trebui guvernul să se amestece în administrația acestor provincii. [...] În Bucovina este următoarea situație: toate cele rele din Austria s-au sancționat și păstrat și toate cele rele din România au fost introduse și la noi. [...] Aceasta nu poate dăinui, d-lor. Noi cerem părțile bune ale Constituției românești și aceste părți bune ale Constituției românești sunt libertățile cetățenilor și toleranța model care există la români. [...] De aceea, d-lor, trebuie să sfârșim cu situația nenorocită de astăzi. Trebuie să știm unde stăm, unde suntem și încotro mergem”²⁷.

În legislatura parlamentară 1920–1922, senatorii bucovineni au participat la dezbaterile unor proiecte de lege, au inițiat proiecte de lege, au susținut comunicări despre situația existentă în Bucovina, au prezentat declarații politice și comunicări referitoare la activitatea guvernului și la răspunsul Senatului la Mesajul Tronului, context în care au avut loc dispute de idei pe teme legate de modalitățile de unificare și administrare a provinciei. Ca reprezentant al Partidului Social-Democrat din Bucovina, George Grigorovici a susținut, în această legislatură, interpelări, comunicări, declarații pe marginea acestor teme aduse în dezbateri în Parlament, criticând politica guvernului, dar oferind și soluții la problemele ce se ridicau în noua etapă istorică deschisă de făurirea statului unitar român. Intervențiile sale parlamentare au urmărit înfăptuirea unor profunde transformări democratice și social-economice.

În partea a doua a acestui documentar, vom prezenta declarația susținută de către George Grigorovici, în numele Partidului Social-Democrat, în ședința Senatului din 8 decembrie 1921, despre activitatea guvernului.

²⁷ Idem, nr. 6, 13 decembrie 1921, p. 50.